

Історичне значення римського права

Калюжна С.В., старший викладач кафедри міжнародних відносин
Білоцерківська К.В., студ. 1 курсу МП-1901-2а

Римське право розуміється як ідеологічно-культурне утворення, яке стало одним з основоположних чинників формування сучасного права Європи. Європа постійно оглядається на свої античні витoki: свобода і демократія, протиріччя між нормами, які забезпечують інтереси суспільного цілого, і захистом інтересів особистості, неспівпадіння норм природного і чинного позитивного права — це все уже мало місце в історії до європейського періоду, але залишається таким само актуальним і для сучасної Європи. Зрозуміти реалії сьогодення ми зможемо, лише зрозумівши минуле. Але прикрим фактом є те, що сучасність дозволяє собі доволі часто вільно обходитися з поняттями, інколи збіднюючи їх значення. На нашу думку, саме це трапилося і з поняттям європейського права, яке зазвичай ототожнюється з чинним законодавством Європейського Союзу. Не існує одностайної думки щодо визначення безпосереднього джерела європейського права. На думку В. Нерсесянца, таким джерелом є римське право. Основним проявом впливу римського права на формування європейського права присвячені праці А. Дембінські, Т. Гіаро, Є. та О. Харитонових та ін. На нашу думку, становлення європейського права стало можливим завдяки єдності культурних перспектив: перша перспектива пов'язана з відродженням ідеї ролі права в суспільстві як основного регулятора та поширенням ідей римського права; друга пов'язана з розвитком християнської цивілізації; третя — це ідея екстериторіального характеру права, яка ґрунтується на визнанні права основною соціальною цінністю.

Християнство протягом Середніх віків згуртовувало різноманітне населення Європи, здійснюючи функцію духовного єднання, задаючи певні культурні параметри розвитку. «Християнство всосало в себе цінності античних Греції і Риму й передало їх європейським народам, які формувалися. Через концепцію людської особистості, вільної і відповідальної, воно заклало основу вчення про права людини; послідовно проводячи розмежування між світською та духовною владами, створило передумови формування громадянського суспільства та індивідуальної свободи, склались найважливіші форми європейської цивілізації. До засадничих моментів римського та європейського правового регулювання відноситься справедливість як світоглядне, морально-правове явище, і яка є методологічним принципом систем позитивного права як Риму, так і сучасних європейських держав. Римське право з часів свого виникнення прагнуло справедливості, тому той, хто не переслідував цю мету в своїй діяльності, не міг бути юристом. Римські юристи говорили про справедливість як про начало рівності всіх у сфері права і перед законом. «Основний закон» римлян — Закони XII Таблиць — гарантував право на справедливе судові рішення, на захист законом не лише громадянам, але й будь-якій людині. Європейське право як культурний феномен характеризується особливим типом мислення, що концентрується на раціональному осмисленні дійсності, а про значення римського права для європейського права на стадії формування писав український юрист А. Стоянов.

У XIII ст. відбулося остаточне утвердження на території Європи розуміння права як раціонального явища: IV Вселенський собор 1215 р. заборонив церковникам проводити судові процеси з використанням ордалій. «Громадянське суспільство не могло управлятися правом до того часу, до поки результат судового процесу залежав від звертання до надприродних сил. ...в континентальній Європі був введений новий раціональний процес за зразком канонічного права». І ще одна особливість римського права заслуговує на увагу. Мова йде про індивідуалізм. Індивідуалізм в праві може мати місце лише за умови, що індивідуальні інтереси особистості визнаються і захищаються тоді, коли вони відповідають типовим інтересам багатьох членів суспільства. Першопочатково індивідуалізм у римському праві виражався через визнання одноособного суб'єкта приватної власності, згодом він трансформувався в так званий «суверенітет приватної особи», а нині принцип індивідуалізму є основною ідеологією європейської культури та європейського права. Сучасність характеризується зростанням інтересу до проблеми прав людини, а тому індивід розглядається як безумовна цінність, наділений рівністю, свободою, розумом.

Хотілося б звернути увагу на ще одну особливість римського і сучасного європейського права — феномен мультикультуралізму. Для римської культури в цілому, і для сучасної європейської характерною є множинність культур і субкультур, які складають реальність «мульти- культури» — наявності в одній культурі присутності інших активних культур. Римляни широко використовували елементи правових культур інших народів: варто згадати, що основні технологічні прийоми створення позитивного права римляни запозичили у греків; громадяни Риму активно використовували надбання звичаєвого правового регулювання поневолених народів. Таким чином, якщо уважно проаналізувати правові системи сучасних європейських держав, то стає помітним вплив та проникнення правових феноменів з однієї системи в іншу, асимілятивні та дисимілятивні процеси в сфері права, які, з одного боку, зближують національні правові системи, а з іншого — сприяють збереженню їх унікальності.